

розумінні є відображенням одного об'єкта на іншому внаслідок їхньої взаємодії [1, с.344].

Для злочинів певного виду притаманними будуть характерні для них сліди, тобто типові для конкретного кримінального правопорушення. В криміналістичній науці використовують термін «типова слідова картина». Типовою слідовою картиною слід вважати сукупність слідів, що є результатом вчинення правопорушником певних дій у відповідній обстановці, що є характерними саме для механізму визначеного злочину, та закономірними при таких діях та обставинах.

Як слушно зауважують М.І. Панов, В.Ю. Шепітько і В.О. Коновалова, «типовими слідами злочину», які відносяться до основних елементів криміналістичної характеристики, є будь-які зміни у середовищі, що виникли у результаті вчинення злочину, та які включають: а) зміни в речовій обстановці; б) сліди-відображення (сліди рук, ніг, транспорту, інструментів тощо); в) предмети-речові докази; г) ідеальні сліди (сліди пам'яті людини); д) запахові сліди і сліди-мікрочастинки [2, с.194].

Досліджуючі кримінальні правопорушення, пов'язані, зокрема, з нанесенням тілесних ушкоджень, сліди можна класифікувати за різними критеріями: за механізмом слідоутворення, за джерелом походження, за формою відображення, за періодом їх утворення, та іншими ознаками.

О.С. Павлюк розподіляє сліди по формі відображення, пропонуючи як основні: електронні сліди, сліди біологічного походження, матеріально-фіксовані та ідеальні сліди [3, с.142].

В залежності від періоду утворення сліди розділяються на ті, які утворені під час готування до злочину, під час його вчинення, а також які виникають в процесі приховування злочину.

Окремою класифікацією слідів є розподіл на категорії змін в об'єктах, що знаходились в матеріальному середовищі (їх місцезнаходження, стану, структури, тощо) та змін в обстановці у вигляді слідів-відображень (сліди рук, ніг, предметів та ін.).

Зважаючи на особливості спричинення необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, пропонуємо наступну класифікацію типових слідів, що виникають в результаті вчинення даного виду кримінального правопорушення та є прямими наслідками дій правопорушника.

1. Сліди на тілі потерпілої особи та злочинця (судово-медичні), які досліджуються експертними закладами системи Міністерства охорони здоров'я України, і які в свою чергу можуть бути поділені на наступні.

1.1. Тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості (рани, крововиливи, вивихи, переломи кісток, розриви чи інші травми внутрішніх органів).

Якщо для кваліфікації дій злочинця наявність у потерпілого тілесних ушкоджень середньої тяжкості або тяжких є обов'язковим, то це не виключає причинення разом з ними ще й легких тілесних ушкоджень, або легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Що ж до підозрюваної особи, на його тілі також можуть залишатися сліди тілесних ушкоджень будь-якої тяжкості, які свідчитимуть про опір потерпілого.

1.2. Сліди біологічного походження, джерелом походження яких є тіло людини, її органи, тканини та виділення, в яких, зокрема можна віднайти ДНК-сліди, такі як кров, слина, волосся, сеча, кал, епітеліальна, кісткова та інші тканини організму людини. Такі сліди можуть залишатися на тілі та одязі потерпілого та підозрюваного, на предметах навколишньої обстановки, на знарядді злочину. Цей вид слідів має певні особливості та потребує індивідуального підходу щодо їх виявлення, фіксації, вилучення та дослідження.

2. Криміналістичні сліди:

2.2. Сліди - зміни в речовій обстановці, що відобразилися в конкретному середовищі на місці кримінального правопорушення. Вони можуть бути представлені у вигляді пошкоджених, змінених або переміщених зі свого місця предметів обстановки, слідами біологічного походження (наприклад сліди волочиння на ґрунті, кров у вигляді бризок, крапель, мазків, калюж) на місці події.

2.3. Сліди-відображення(трасологічні сліди). Такими слідами є: сліди рук, ніг, взуття, транспортних засобів на предметах та в обстановці на місці кримінального правопорушення; сліди розриву, розрізу, інші механічні пошкодження тканини (шкіри, гуми, тощо) на одязі, взутті потерпілого, злочинця або інших предметах; сліди, залишені на знаряддях злочину- рук злочинця та потерпілого, пошкоджень, тощо.

2.4. Предмети-речові докази, до яких треба віднести знаряддя злочину, речі, залишені правопорушником, або потерпілим, об'єкти зі слідами нашарування фрагментів ґрунту, піску, рослин,

джерелом яких є безпосередньо місце, де відбувалася подія (одяг, взуття потерпілого та підозрюваного, їхні особисті речі, тощо).

2.5. Сліди-документи, які можуть бути в електронному, письмовому виді та ін. Це сліди у вигляді відомостей, вказаних в медичній документації, які фіксують факт виявлення тілесних ушкоджень, травм, ран, тощо (зазначення про звернення, скарги потерпілого та злочинця, виявлені у них тілесні ушкодження, встановлені діагнози, дані про те, яке лікування проводилось і його результати, рентген-знімки). Також до цього виду слідів можливі віднести й документи, створені потерпілим або злочинцем у зв'язку з правопорушенням.

2.6. Сліди - мікрооб'єкти, тобто утворення, відокремлені від макрооб'єктів. Це можуть бути похідні від об'єктів природного походження (шерсть, пух), мікрочастини від об'єктів органічного складу (частинки деревини, рослин, сліди нашарування речовин від контакту з ними- ґрунту, піску, тощо), та від штучно створених людиною об'єктів (мікрочастинки тканини одягу, фрагменти скла, фарби, та ін.). Дані види слідів також можуть бути виявленими на тілі, одязі потерпілого чи злочинця, на знарядді кримінального правопорушення, на будь-яких предметах обстановки.

2.7. Запахові сліди можна встановити при дослідженні залишеної злочинцем особистої речі, або предмету, який певний час у нього знаходився. Кожна людина має індивідуальний запах, який має певну стійкість та незмінність, при цьому процес поширення даного виду слідів частіше за все людина контролювати не в змозі. Тому використати такий вид слідів для встановлення особи правопорушника буде цілком доречним та виправданим.

2.8. Звукові сліди, а також матеріали фото- та відеозйомки. До перших можна віднести будь-які аудіо-записи на мобільних телефонах потерпілого, підозрюваного, свідків, очевидців правопорушення, на яких відобразились фоноскопичні записи події злочину. Крім того, під час проведення розслідування дані щодо кримінального правопорушення можна отримати з носіїв інформації- камер відеоспостереження, якими можуть бути обладнані установи поблизу місця події, або з мобільних телефонів учасників, свідків, очевидців. До цієї категорії також слід додати виконані потерпілим, правопорушником фотознімки тілесних ушкоджень.

2.9. Ідеальні сліди - сліди кримінального правопорушення у свідомості потерпілого, злочинця, свідків та інших людей. Такі сліди є вагомим доповненням до слідової картини. Джерелами ідеальних слідів можуть виступати самі злочинці, потерпілі, очевидці події, родичі, сусіди, колеги по роботі та навчання злочинців та потерпілих, медичні працівники (члени бригад швидкої допомоги, персонал медичного закладу, де отримували допомогу постраждалі) тощо. Отримуються ці відомості, на відміну від решти слідів, під час проведення допитів.

Ще одним з видів класифікацій слідів, якими небезпідставно користуються науковці є розподілення в залежності від стадії вчинення кримінального правопорушення. Адже кожній зі стадій-приготуванню, вчиненню та приховуванню- притаманні окремі дії правопорушника, які й залишають властиві для них сліди.

Варто відзначити, що необережна форма вини злочину, що розглядається, виключає наявність слідів, які могли б утворитися при приготуванні до нього.

3. Класифікація слідів за стадіями вчинення заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження матиме наступні види:

3.1. Сліди кримінального правопорушення, залишені під час його вчинення. Наголосимо, що всі вищезазначені види слідів відносяться до таких, що фіксують обставини, які мали місце під час вчинення злочину.

3.2. Сліди приховування. Слідами, утвореними в результаті дій правопорушника, направлених на приховування своїх злочинних дій є сліди інсценування нещасного випадку, або вчинення злочину іншою людиною; знищення слідів кримінального правопорушення; зміна обстановки; залякування потерпілого та погрози на його адресу не розголошувати дійсну інформацію про злочин.

Отже, в ході проведеного дослідження встановлено слідову картину, типову для заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження, виокремлено в різні категорії тілесні ушкодження, біологічні сліди, криміналістичні сліди, до складу яких віднесені зміни в речовій обстановці, сліди-відображення, предмети-речові докази, документи, мікрооб'єкти, запахові, звукові та ідеальні сліди, окремо розглянуті сліди в залежності від стадій кримінального правопорушення.

Визначена класифікація слідів вказаного злочину допоможе структурувати роботу слідчого,

направлену на своєчасне виявлення та фіксацію за допомогою криміналістичних прийомів і засобів слідів кримінального правопорушення, що дозволить вже на початковому етапі розслідування дослідити їх та призначити необхідні судові експертизи, встановити дані про сутність та обставини події, спосіб вчинення злочину, особу правопорушника, причинно-наслідкові зв'язки між його діями та наслідками, особливості його злочинної поведінки та характеризуючі його відомості, інформацію про його емоційний стан в момент вчинення протиправних дій, а також відомості щодо дій потерпілого, які могли зумовити злочинні дії підозрюваного. Встановлення повної слідової картини дасть слідчому можливість отримувати об'єктивні джерела доказів, швидко орієнтуватися та проводити розслідування якісно та вчасно.

Список бібліографічних посилань:

1. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учб. літ., 2009. 472 с.
2. Настільна книга слідчого/ М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.; ред.кол.: В.Я. Тацій[та ін.]; Нац. Ун-т "Юрид.акад. України ім.Ярослава Мудрого". 3-тє вид., переробл. і допов.- Київ : Вид.Дім "Ін Юре", 2011. 736с.
3. Павлюк О.С. Криміналістична характеристика способів приховування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном. Право і суспільство. 2017. №2 с.222-227.

CZU: 343.98:349.6

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Оксана ПЧЕЛІНА,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>, e-mail: pchelinaov@icloud.com

Віталій ПЧЕЛІН,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9540-9084>, e-mail: pchelin@me.com

Жертвами військової агресії росії стали не тільки люди, а й українське довкілля, яке безжально нищить полум'я війни. Лісові пожежі, що виникли внаслідок обстрілів окупантів, військова техніка, ракети, боєприпаси, нафтопродукти, що отруюють ґрунт та водні ресурси, викиди хімічних речовин через обстріли промислових підприємств, ризики радіаційних аварій – ось лише невеликий перелік загроз, які несе російська військова агресія для екології не лише України, а й всього світу [1]. Тому в державі ледь не щодня фіксують правопорушення, пов'язані з нанесенням шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії рф проти України [2].

Зокрема, такі діяння є кримінально каранними та залежно від особливостей механізму їх учинення підлягають кваліфікації за ст. ст. 438 або 441 Кримінального кодексу України. За наявності ознак застосування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, дії винних осіб треба кваліфікувати за ст. 439 КК України [3; 4, с. 3]. Так, до переліку екозлочинів, пов'язаних зі збройною агресією рф проти України, включаються: надзвичайні ситуації, пов'язані із підривами, бомбардуванням складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів, підприємств, які можуть використовувати